

УДК 344.2

DOI <https://doi.org/10.32782/cuj-2023-3-4>**Іваночко Олександр Олександрович**

лейтенант поліції,

завідувач відділення організації служби

Маріупольського центру первинної професійної підготовки

«Академія поліції»

Донецького державного університету внутрішніх справ

ORCID: 0009-0000-8111-8251

ПОНЯТТЯ ВОЄННОГО ЗЛОЧИНУ В МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ

В статті досліджуються міжнародно-правовий та національний підходи до розуміння поняття воєнних злочинів. Встановлено, що в джерелах міжнародного права визначення воєнних злочинів відсутнє, а містяться лише переліки конкретних діянь, які складають воєнний злочин. Воєнним злочином за нормами міжнародного права виступають дії, які являють собою свідоме порушення загальноприйнятих звичаїв та правил війни. Проте в доктрині міжнародного кримінального права загальне визначення поняття воєнних злочинів та їх спеціальні ознаки також остаточно не сформульовані.

Порівнюються наукові підходи різних вчених щодо дефініції воєнних злочинів. Практично кожен дослідник воєнних злочинів намагається сформулювати своє визначення цього поняття, вкласти в нього свій зміст. Узагальнюючи їх дефініції, пропонується під воєнними злочинами розуміти злочинні діяння, вчинені під час та у зв'язку зі збройним конфліктом міжнародного та неміжнародного характеру, що порушують норми щодо заборони або обмеження застосування методів і засобів ведення воєнних дій, а також норми, спрямовані на захист особи під час збройного конфлікту.

В якості спеціальних ознак воєнних злочинів становлено, що воєнні злочини вчиняються під час збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру; посягають на встановлений основними принципами міжнародного права та міжнародним гуманітарним правом порядок ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного (внутрішнього) характеру; перелік воєнних злочинів міститься в міжнародних документах.

КК України не дає визначення поняття «воєнний злочин» та не використовує цей термін. Пропонується закріпити поняття воєнного злочину в КК України та визначити відповідальність за його вчинення в статтях, що були б розміщені у одному розділі Особливої частини КК України, який можна було б назвати «Злочини, що порушують заборони або обмеження застосування методів і засобів ведення воєнних дій», а також розмістити цей розділ після розділу XX Особливої частини КК України.

Ключові слова: воєнні злочини, збройний конфлікт, закони та звичаї війни, Кримінальний кодекс України, міжнародне кримінальне право, міжнародне гуманітарне право, Міжнародний кримінальний суд, Римський статут.

Ivanochko O. O. THE CONCEPT OF WAR CRIMES IN INTERNATIONAL AND NATIONAL LAW

The article examines international legal and national approaches to understanding the concept of war crimes. It was established that there is no definition of war crimes in the sources of international law, but there are only lists of specific acts that constitute a war crime. According to the norms of international law, actions that represent a deliberate violation of generally accepted customs and rules of war are war crimes. However, in the doctrine of international criminal law, the general definition of the concept of war crimes and their special characteristics have not been definitively formulated either.

The scientific approaches of various scientists regarding the definition of war crimes are compared. Practically every researcher of war crimes tries to formulate his own definition of this concept, to put his meaning into it. Summarizing their definitions, it is suggested that war crimes should be understood as criminal acts committed

during and in connection with an armed conflict of an international and non-international character, which violate the norms regarding the prohibition or restriction of the use of methods and means of conducting military operations, as well as norms aimed at protecting persons during an armed conflict.

As special features of war crimes, it is established that war crimes are committed during armed conflicts of an international and non-international nature; encroach on the procedure for conducting armed conflicts of an international and non-international (internal) nature established by the basic principles of international law and international humanitarian law; the list of war crimes is contained in international documents.

The Criminal Code of Ukraine does not define the concept of “war crime” and does not use this term. It is proposed to enshrine the concept of a war crime in the Criminal Code of Ukraine and define responsibility for its commission in articles that would be placed in one section of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine, which could be called “Crimes that violate prohibitions or restrictions on the use of methods and means of conducting military operations”, as well as place this section after section XX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: war crimes, armed conflict, laws and customs of war, Criminal Code of Ukraine, international criminal law, international humanitarian law, International Criminal Court, Rome Statute.

Постановка проблеми. З перших днів повномасштабне російське вторгнення супроводжується вчиненням окупантами величезною кількістю воєнних злочинів у небачених з часів Другої світової війни масштабах. Це й авіаудари по цивільній інфраструктурі міст та селищ, і масові вбивства мирного населення, зґвалтування, катування цивільних та полонених, викрадення активістів, волонтерів, представників органів місцевого самоврядування, а також застосування невибіркової зброї. Усі ці дії, а також низка інших серйозних порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права належать до категорії воєнних злочинів.

Враховуючи те, що національне кримінальне законодавство не містить поняття воєнних злочинів, в деяких наукових публікаціях при перекладі цього поняття із тексту Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут) воєнні злочини перекладаються як військові злочини. З огляду на надзвичайну актуальність для України обумовлюється необхідність дослідження цієї проблематики з урахуванням положень міжнародного і національного кримінального права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам, що стосуються воєнних злочинів, приділяли увагу за період незалежності України такі вчені, як: В. Базов, О. Бандурка, В. Гришук, С. Гусаров, В. Ємельяненко, О. Литвинов, М. Мельник, А. Музика, В. Навроцький, Є. Назимко, К. Оробець, М. Панов, М. Сенько, В. Сокуренько, О. Столярський, М. Хавронюк, В. Шакун та ін.

На рівні дисертаційних досліджень з кримінального права воєнні злочини досліджували О. Броневицька, В. Дяченко, Г. Єпур, Ю. Климчук, Д. Коваль, С. Кучевська, В. Лисик, В. Миронова, С. Мохончук, М. Піддубна, В. Попович, В. Репецький, Т. Садова, О. Червякова, Н. Цись, С. Харитонов та ін. Крім того, із зазначеної проблематики дисертаційні дослідження з міжнародного права захистили: Аль-Захарна Саліма, Н. Зелінська, О. Касинюк, І. Колотуха, Г. Кохан, А. Маєвська, В. Пилипенко, В. Ярмачі та інші.

До питань кримінальної відповідальності за воєнні злочини зверталися під час розробки проблем міжнародного кримінального права та міжнародного гуманітарного права зарубіжні дослідники М. Бассіоуні, М. Боте, Г. Верле, А. Кассезе, Ж.-М. Хенкертс, Дж. Шварценбергер, У. Шабас та багато інших.

Високо оцінюючи внесок дослідників у розробку теоретичних і прикладних аспектів проблем боротьби з воєнними злочинами, слід разом з тим вказати на те, що в даний час, як і раніше, в юридичній науці відсутнє єдине розуміння з низки питань, принципово важливих для встановлення та реалізації кримінальної відповідальності за воєнні злочини (починаючи від визначення їх поняття та переліку). В основному дослідження зазначеної проблематики стосувались поняття та процесу імплементації норм міжнародного права в кримінальне законодавство України, вивчалися окремі склади воєнних злочинів, при цьому більшість проблем залишились дискусійними і не знайшли свого вирішення.

Метою дослідження є спроба розглянути поняття воєнних злочинів у міжнародному та національному праві.

Виклад основного матеріалу. Регламентація засобів і методів ведення військових дій зазвичай пов'язується з формуванням звичаєвого військового права. Як зазначає В. Ролінський, в історичній науці існує концепція про те, що саме військові (озброєні) зіткнення мають бути гранично чітко регламентованими: недотримання «правил гри» під час ведення війни знищує в сторонах конфлікту будь-яке людське «начало». Якщо одна з причетних до війни сторін ухиляється від військових правил її ведення, тоді або руйнується (хоча б тимчасово) уся система міжнародного права, або сторона, яка порушила ці закони, має бути «вигнана» за межі цієї спільності, тобто поставлена поза законом [1, с. 20].

Воєнним злочином за нормами міжнародного права виступають дії, які являють собою свідоме порушення загальноприйнятих звичаїв та правил війни, тобто порушення так званих «Законів війни», закріплених у Женевській конвенції «Про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях» 1864 р.

Проте більшість дослідників зазначають, що історично поняття «воєнні злочини» з'явилося після Другої світової війни. Статут Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі у 1945 р. в статті 6 вперше закріпив цей термін на офіційному рівні, перерахувавши перелік відповідних діянь: порушення законів і звичаїв війни, що включають вбивства, жорстоке поводження або депортацію цивільного населення на окупованих територіях, вбивство або жорстоке поводження з військовополоненими, вбивство заручників, розкрадання державної або приватної власності, безглузде руйнування населених пунктів, що не зумовлене військовою необхідністю [2].

Згодом перелік було розширено у Женевських конвенціях 1949 р., де під воєнними злочинами розуміли серйозні порушення конвенцій, враховуючи специфіку відносин, врегульованих кожною із них. Причому кожна з чотирьох Женевських конвенцій 1949 р. подає власний перелік серйозних порушень, разом створюючи єдину систему. До них відно-

сять такі дії: навмисне вбивство; катування і нелюдське поводження, включаючи біологічні експерименти; навмисне спричинення важких страждань або серйозного каліцтва; нанесення шкоди здоров'ю; незаконне знищення і привласнення майна, якщо воно не викликане військовою необхідністю; примус цивільної особи або військовополоненого служити в збройних силах держави противника; позбавлення права на неупереджене судочинство; незаконна депортація, переміщення цивільних осіб, що перебувають під захистом; незаконний арешт цивільних осіб, що перебувають під захистом; захоплення заручників [3].

Даний перелік суттєво доповнив Додатковий протокол I 1977 року, включивши в число серйозних порушень: проведення певних медичних експериментів; перетворення цивільного населення, окремих цивільних осіб або демілітаризованих та безпечних зон в об'єкти нападу; здійснення нападу невибіркового характеру, що зачіпає цивільне населення або цивільні об'єкти, коли відомо, що такий напад буде причиною великої кількості смертних випадків та поранень серед цивільних осіб; віроломне використання емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та інших захисних та розпізнавальних знаків; переміщення окупаючою державою частини її власного цивільного населення на окуповану територію або депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої території; невинуватна затримка репатріації військовополонених або цивільних осіб; апартеїд; напад на історичні пам'ятники та ряд інших [4].

Окремі склади воєнних злочинів передбачені низкою інших документів. Зокрема, у ст. 28 Гаазької конвенції про захист культурних цінностей під час військових конфліктів 1954 р., ст. 5 Конвенції про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище 1976 р. під час збройного нападу.

Найбільш актуальним міжнародним актом у питаннях перелічення «Воєнних злочинів» виступає Римський статут Міжнародного кримінального суду 1998 р., який розширив

і конкретизував поняття інших (за винятком першої категорії воєнних злочинів) серйозних порушень законів і звичаїв, які підлягають застосуванню в міжнародних озброєних конфліктах у встановлених межах міжнародного права. Також він розповсюдив дію норм про відповідальність за воєнні злочини на дії, вчинені в ситуації озброєного конфлікту неміжнародного характеру, на будь-яку з наступних дій, здійснених щодо осіб, які не можуть брати в ньому подальшу участь у результаті хвороби, поранення, утримання під вартою або з будь-якої іншої причини, а саме: а) на посягання на життя й особу, зокрема вбивство в будь-якій формі, спричинення каліцтв, жорстоке поводження та тортури; б) на посягання на людську гідність, зокрема принизливе й ображаюче гідність поводження; в) на захоплення заручників; г) на винесення вироків та їх виконання без попереднього судового розгляду, здійсненого створеним в установленому порядку судом, що забезпечує дотримання всіх судових гарантій, які зазвичай є обов'язковими [5].

Проте загальне визначення поняття воєнних злочинів так і не було сформульоване, не виокремлені також їх спеціальні ознаки. З цього приводу М. Піддубна в дисертаційному дослідженні «Імплементация норм міжнародного кримінального права про воєнні злочини в Кримінальний кодекс України» зазначає, що в доктрині міжнародного кримінального права визначення поняття воєнного злочину не є одноманітним. Практично кожен дослідник воєнних злочинів намагається сформулювати своє визначення цього поняття, вкласти в нього свій зміст. Як зазначає автор, причиною цього є визначення поняття в джерелах міжнародного права лише шляхом перерахунку конкретних діянь, які складають воєнний злочин [6, с. 2].

Так, в вищезазначених джерелах міжнародного права поняття воєнних злочинів включає «порушення законів і звичаїв війни» [2], вказується, що ці злочини є «серйозними» порушеннями норм міжнародного права» [4], що воєнні злочини «означають порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р.» [5].

Отже, в джерелах міжнародного права визначення воєнних злочинів відсутнє, натомість воно присутнє в доктрині міжнародного права.

Досліджуючи міжнародну кримінальну відповідальність за воєнні злочини, деякі автори вказують на те, що воєнні злочини посягають на встановлені основними принципами міжнародного права та міжнародного гуманітарного права правила ведення збройних конфліктів, безпеку осіб та об'єктів, при цьому можуть бути скоєні в умовах збройного конфлікту [7, с. 39].

Т. Садова пропонує концептуальне визначення цих видів міжнародних злочинів як серйозних великомасштабних порушень законів і звичаїв війни, що передбачені міжнародним правом, застосовуються за умови наявності збройного конфлікту і тягнуть індивідуальну кримінальну відповідальність згідно з міжнародним кримінальним правом [8].

В. Репецький та В. Лисик воєнним злочином вважають міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи стосовно них цивільною особою під час збройного конфлікту й полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права та посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права [3, с. 121].

А. Драгоненко визначає воєнні злочини як грубе порушення міжнародного гуманітарного права, що застосовується у збройних конфліктах (міжнародного та неміжнародного характеру), що тягнуть за собою індивідуальну кримінальну відповідальність відповідно до норм міжнародного кримінального права [9].

І. Харь воєнним злочином вважає міжнародний злочин, що умисно чи з грубої необережності вчиняється комбатантом та прирівняними до них особами чи по відношенню до них цивільною особою під час збройного конфлікту і полягає у масовому і серйозному порушенні норм міжнародного гуманітарного права, посягає на підзахисних осіб, їх права чи найважливіші принципи міжнародного гуманітарного права [10].

Як зазначає М. Піддубна, юридична природа воєнних злочинів є подвійною: до таких злочинів, з одного боку, відносяться злочини, що полягають в порушенні правил ведення воєнних дій (збройних конфліктів), направлені проти інтересів осіб, що безпосередньо беруть участь у цих конфліктах, а з другого боку, порушення норм міжнародного гуманітарного права, яке покликано захищати права та інтереси осіб, що безпосередньо участі в збройних конфліктах не беруть [6].

О. Броневицька зазначає, що визначення воєнного злочину повинно зводитися не лише до злочинного порушення норм міжнародного гуманітарного права, а також і до порушень у ході збройних конфліктів міжнародного чи внутрішнього характеру основних принципів міжнародного права (принципів *juscogens*). До таких принципів відносяться: принцип дотримання прав і свобод людини; принцип рівноправності народів і право народів розпоряджатися своїм майбутнім; принцип мирного співіснування і суверенної рівності держав; принцип незастосування сили чи погрози застосування сили в міжнародних відносинах; принцип непорушності державних кордонів та територіальної цілісності держав; принцип співробітництва між державами [11].

Узагальнюючи вищезазначені дефініції, пропонується під воєнними злочинами розуміти злочинні діяння, вчинені під час та у зв'язку з збройним конфліктом міжнародного та неміжнародного характеру, що порушують норми щодо заборони або обмеження застосування методів і засобів ведення воєнних дій, а також норми, спрямовані на захист особи під час збройного конфлікту.

Для кращого розуміння поняття воєнних злочинів наведемо класифікацію воєнних злочинів, запропоновану одним із засновників міжнародного кримінального права А. Касесе на підставі ст. 8 Римського статуту:

1) злочини, скоєні проти осіб, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у військових діях і знаходяться у владі осіб, що вчиняють злочини. Цей тип злочинів включає в себе вбивство, тортури та інші види жорстокого поводження, у тому числі біологічні експерименти, злочини проти статеві

недоторканності, розграбування та знищення власності тощо;

2) злочини проти цивільних осіб і комбатантів супротивника, вчинені під час застосування заборонених методів ведення війни. Приклади злочинів цього типу включають навмисний напад на цивільне населення або окремих цивільних осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях; вчинення насильницьких дій або загроза вчинення насильницьких дій із первинною метою тероризувати цивільне населення; навмисне здійснення нападу невибіркового характеру, що призводить до смерті чи поранень цивільних осіб або шкоди цивільним об'єктам; навмисний напад на медичний персонал і медичні об'єкти, навмисне використання голоду серед цивільного населення як методу ведення війни, знищення об'єктів, необхідних для виживання цивільного населення, використання «живих щитів»;

3) злочини проти цивільних осіб і комбатантів супротивника, вчинені під час застосування заборонених засобів ведення війни. Прикладами є використання боєприпасів, що за своєю природою викликають надмірні ушкодження або зайві страждання, використання отрути, хімічної чи бактеріологічної зброї, заборонених видів протипіхотних мін і мін-пасток, напалму та іншої забороненої запальної зброї;

4) злочини проти особливо захищених осіб та об'єктів, тобто медичного персоналу й об'єктів, персоналу та об'єктів, залучених до надання гуманітарної допомоги, персоналу та об'єктів місії ООН із підтримання миру;

5) злочини, що виражаються в неналежному використанні визнаних захисних ознак та емблем, таких як білий прапор перемир'я, емблем, зазначених у Женевських конвенціях, форми персоналу ООН тощо [12].

Під час визначення поняття воєнного злочину вагоме значення має виявлення низки його спеціальних ознак.

1. Воєнні злочини вчиняються під час збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру.

2. Воєнні злочини посягають на встановлений основними принципами міжнародного

права та міжнародним гуманітарним правом порядок ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного (внутрішнього) характеру.

3. Перелік воєнних злочинів встановлений в документах міжнародного кримінального права [6].

Розглянуті ознаки воєнних злочинів дозволяють виокремити певні їх елементи [15].

Суб'єкт злочину. Зазвичай воєнні злочини вчиняються комбатантами (військовослужбовцями), якщо йдеться про міжнародні збройні конфлікти, або організованими збройними групами, якщо йдеться про неміжнародні збройні конфлікти. Відповідно до ч. 1 ст. 43 Протоколу I комбатантами є особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного й духовного персоналу) [4].

Комбатантами також можуть вважатися члени інших ополчень і добровольчих загонів, зокрема члени організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту та діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам: а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих; б) вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані; в) вони носять зброю відкрито; г) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни.

Об'єкт злочину. З огляду на особливості воєнних злочинів, час їх вчинення потерпілими особами можуть бути особи, які вибули з поля бою (військовополонені, поранені), некомбатанти, цивільне населення.

Відповідно до ст. 41 Протоколу I заборонено нападати на особу, яку визнано або за таких обставин належить визнати особою, що вибула зі строю. Вибулою зі строю вважається будь-яка особа, якщо вона перебуває під владою супротивної сторони, ясно виражає намір здатися в полон, є непритомною чи інакше виведеною зі строю внаслідок поранення або хвороби, тому не здатна оборонятися, за умови, що в будь-якому разі ця особа утримується від ворожих дій і не намагається втекти [4].

Військовополоненими можуть бути особовий склад збройних сил (комбатанти), члени інших ополчень та інших добровольчих загонів, у тому числі особовий склад організованих рухів опору, які дотримуються чотирьох критеріїв, встановлених для комбатантів; жителі неокупованої території, які беруться за зброю для боротьби та дотримуються двох основних критеріїв: відкрито носити зброю й дотримуватися вимог права збройних конфліктів. Військовополонені, як і особи, які вибули з поля бою, не можуть піддаватися нападу чи атакам, повинні бути захищеними. Відповідно до положень Женевської конвенції III від 1949 р. забороняється застосовувати фізичні та психологічні тортури до військовополонених.

Відповідно до ч. 1 ст. 50 Протоколу I цивільною особою є будь-яка особа, яка не належить до жодної з категорій осіб, зазначених у ст. ст. 1, 2, 3, 4а, 6 Женевської конвенції III та ст. 43 Протоколу I. У разі сумніву щодо того, чи є яка-небудь особа цивільною особою, вона вважається цивільною особою. Відповідно до принципу гуманності й розмежування заборонено здійснювати напад на цивільне населення. Не дозволяється застосовувати голод серед цивільного населення як метод ведення війни [4].

Цивільні об'єкти. Відповідно до заборонених діянь, а також принципу розмежування об'єктами нападу можуть бути не лише фізичні особи, а й цивільні об'єкти. Відповідно до ч. 2 ст. 54 Протоколу I заборонено піддавати нападу або знищувати, виводити чи доводити до непридатності об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення, такі як запаси продуктів харчування, сільськогосподарські райони, що виробляють продовольство, посіви, худобу, споруди для забезпечення питною водою й запаси останньої, а також іригаційні споруди, спеціально з метою не допустити використання їх цивільним населенням або супротивною стороною як засобу підтримання існування, незалежно від мотивів, з метою викликати голод серед цивільних осіб або з якої-небудь іншої причини примусити їх до виїзду [4].

Під захищеними об'єктами Протокол II розуміє такі: медичні формування й санітарно-транспортні засоби; установки й споруди, що містять небезпечні сили: греблі, дамби й атомні електростанції, які не повинні ставати об'єктом нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є військовими об'єктами; історичні пам'ятки, твори мистецтва або місця відправлення культу, що становлять культурну й духовну спадщину народів [13].

Характеризуючи такий елемент воєнних злочинів, як *зв'язок зі збройним конфліктом*, слід завжди звертати увагу на такі критерії: злочинець був комбатантом; злочин скоєно в процесі чи контексті виконання злочинцем своїх офіційних обов'язків; жертва злочину є некомбатантом або належить до цивільного населення, до протилежної сторони збройного конфлікту; злочинне діяння може оцінюватися як таке, що сприяє досягненню мети військової кампанії.

Суб'єктивний елемент складається з форми вини, а також такого додаткового елемента, як усвідомлення стану існування збройних конфліктів. Форма вини залежно від конкретного складу злочину може полягати або в умислі, або в необережності. Якщо розглядати вчинення воєнних злочинів у формі необережності, то необхідно встановити елемент знання в сенсі «усвідомлення виконавцем передбачуваності ймовірних наслідків дії». Так, у разі невізбиркового нападу має бути доведено не лише намір особи здійснити такий напад, а й передбачуваність для нього високої ймовірності надмірних втрат серед цивільного населення або шкоди цивільним об'єктам внаслідок такого нападу [12].

З прийняттям у 2001 році Кримінальний кодекс України (далі – КК України) вперше в історії українського кримінального права з'явилися статті про відповідальність за міжнародні злочини. Про ці злочини йдеться в розділі XX «Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку», а також частково в розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)». Появою в національному кримінальному законі ці злочини завдячують міжнародним зобов'язанням України щодо криміналізації діянь, які пося-

гають на міжнародний правопорядок, на внутрішньому, національному рівні.

Безумовно, що визначаючи поняття воєнного злочину в кримінальному праві України, слід урахувати особливості поняття воєнного злочину в міжнародному кримінальному праві, зокрема те, що воєнні злочини вчиняються під час збройних конфліктів та полягають у серйозному порушенні встановлених правил ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного характеру. Слід також враховувати, що для кримінального права України не властиве використання терміна «серйозне порушення». Поняттю «серйозне порушення» в міжнародному кримінальному праві відповідає термін «суспільно небезпечне діяння», яке використовується в кримінальному праві України.

На думку М. Піддубної, воєнними злочинами у кримінальному праві України слід вважати злочин, що може бути вчиненим під час збройних конфліктів міжнародного й неміжнародного характеру та полягає в порушенні встановлених основними принципами міжнародного права та нормами міжнародного гуманітарного права правил ведення збройних конфліктів [6].

Визначаючи перелік воєнних злочинів, за які в КК України встановлена кримінальна відповідальність, слід виходити з найбільш повного комплексного міжнародного акта, який передбачає відповідальність за воєнні злочини, – Римського статуту [14].

Україна підписала Римський статут 20 січня 2000 року. На жаль, Римський статут, не дивлячись на тривалі спроби його ратифікації та імплементації, все ще не є частиною національного законодавства. Хоча після угоди про Асоціацію з ЄС у 2014 році ратифікація цього документу є одним із прямих міжнародних зобов'язань України. Водночас Римський статут є надважливим в створенні правової основи для притягнення рф до кримінальної відповідальності, адже він передбачає можливість, що й без ратифікації держава може визнати юрисдикцію суду в певних справах, подавши про це належну заяву.

Україна визнала юрисдикцію Міжнародного кримінального суду з двох питань

заявами Міністерства закордонних справ, поданими 17 квітня 2014 року щодо справ Майдану і 8 вересня 2015 року щодо злочинів проти людяності і воєнних злочинів, вчинених на її території.

Слід зазначити, що спроби ратифікації Римського статуту все ж призвели до прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права» (реєстр. № 2689), однак Президент України залишив його без підписання. Наприкінці березня 2023 року правнича спільнота України запустила чергову (і сподіваємося остаточну) інформаційну кампанію із закликом до ратифікації Римського статуту.

Аналізуючи зміст ст. 8 Римського статуту, у розділі XIX Особливої частини КК України передбачено злочини, які можна віднести до воєнних: мародерство (ст. 432 КК України); насильство над населенням у районі воєнних дій (ст. 433 КК України); погане поводження з військовополоненими (ст. 434 КК України); незаконне використання символіки Червоного Хреста, Червоного Півмісяця, Червоного Кристала та зловживання нею (ст. 435 КК України). Розділ XX Особливої частини КК України визначає такі злочини, які можна віднести до воєнних: порушення законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України); застосування зброї масового знищення (ст. 439 КК України).

Незважаючи на те, що про воєнні злочини йдеться в різних розділах Особливої частини КК України, вони посягають на одну й ту саму групу суспільних відносин, тобто на один і той самий родовий об'єкт. Таким родовим

об'єктом усіх воєнних злочинів є група охоронюваних кримінальним законом тотожних та однорідних відносин, що виникають з приводу встановленого міжнародним правом порядку ведення збройних конфліктів міжнародного та неміжнародного (внутрішнього) характеру.

У зв'язку із цим виникає необхідність розміщення таких злочинів у одному розділі Особливої частини КК України, який можна було б назвати «Злочини, що порушують заборони або обмеження застосування методів і засобів ведення воєнних дій», а також розмістити цей розділ після розділу XX Особливої частини КК України.

Висновки. Одним із ключових елементів воєнних злочинів є наявність збройного конфлікту та зв'язок протиправного діяння саме зі станом збройного конфлікту незалежно від характеру останнього.

Особливістю цього виду міжнародних злочинів, на відміну від інших, є спеціальний суб'єкт, яким зазвичай є військовослужбовець збройних сил воюючої сторони, особливий об'єкт, до якого належать не лише фізичні особи (цивільне населення, військовополонені, поранені), а й цивільні об'єкти, головне призначення яких – забезпечення нормального існування та життєдіяльності населення.

Слід зазначити, що КК України не дає визначення поняття «воєнний злочин», а також не використовує цей термін. Тому вважаємо, що необхідно визначити поняття воєнного злочину в КК України та визначити відповідальність за його вчинення в статтях, що були б розміщені в одному розділі Особливої частини кримінального закону.

Література

1. Ролінський В. Міжнародне кримінальне право : Загальна і Особлива частини : навч. посібник. Київ : Кафедра, 2012. 120 с.
2. Статут Міжнародного військового трибуналу для суду та покарання головних військових злочинців європейських країн (прийнятий 08.08.1945). URL: https://zakononline.com.ua/documents/show/140950___140950 (дата звернення: 10.08.2023).
3. Поняття та ознаки воєнних злочинів / В. Репецкий, В. Лисик. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 120–125.
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (дата звернення: 10.08.2023).
5. Римський статут Міжнародного карного суду від 17 липня 1998 року. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (дата звернення: 10.08.2023).

6. Піддубна М. Імплементація норм міжнародного кримінального права про воєнні злочини у Кримінальний кодекс України : автореф. дис... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2020. 17 с.
7. Міжнародне гуманітарне право. Посібник для юриста / за ред. Т. Короткого. Київ-Одеса : Українська гельсінська спілка з прав людини, Фенікс, 2016-2017. 145 с.
8. Садова Т. До питання про співвідношення воєнних та військових злочинів у міжнародному та національному праві. *Правова держава*. 42. 2021. С. 220–228.
9. Драгоненко А. Поняття та ознаки воєнних злочинів у міжнародному кримінальному праві. *Наукові записки ЦУДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Право*. 2022. Вип. 12. С. 151–157.
10. Харь І. Суб'єкт злочинів проти встановленого порядку несення військової служби. *Юридична наука*. 2017. № 12(78). С. 138–174.
11. Броневицька О. Відповідність норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам : дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.08. Львів, 2011. 247 с.
12. Cassese A., Gaeta P., Baig L., Fan M., Gosnell C., Whiting A. *Cassese's International Criminal Law*. 3rd ed. Oxford University Press, 2013. 414 p.
13. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) від 08.06.1977 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (дата звернення: 10.08.2023).
14. Піддубна М.В. Воєнні злочини в кримінальному праві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2016. Вип. 40. Т. 2. С. 98–101.
15. Військові злочини: кримінально-правова, криміналістична та кримінологічна характеристика : колективна монографія / За заг. ред. В. Стратонова, Є. Стрельцова. Харків : Видавничий дім «Гельветика», 2015. 340 с.

References

1. Rolinskij, V. (2012). *Mizhnarodne kriminal'ne pravo: Zagal'na i Osobлива chastini [International criminal law: General and special parts]*. K.: Kafedra, 120 s. [in Ukrainian]
2. Ustav Mezhdunarodnogo voennogo tribunala dlja suda i nakazanija glavnyh voennyh prestupnikov evropejskih stran osi (prinjat 08.08.1945) [Statute of the International Military Tribunal for the trial and punishment of the main war criminals of European countries (adopted on August 8, 1945)]. Retrieved from: https://zakononline.com.ua/documents/show/140950___140950 (data zvernennja: 10.08.2023). [in Ukrainian]
3. Ponjattja ta oznaki voennyh zlochiniv (2009). [Concepts and signs of war crimes] V. Repec'kij, V. Lisik. *Al'manah mizhnarodnogo prava – Almanac of international law*, 1. S. 120-125. [in Ukrainian]
4. Dodatkovij protokol do Zhenevskih konvencij vid 12 serpnja 1949 roku, shho stosuet'sja zahistu zhertv mizhnarodnih zbrojnih konfliktiv (Protokol I), vid 8 chervnja 1977 roku [Additional Protocol to the Geneva Conventions of August 12, 1949, relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol I), dated June 8, 1977]. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_199 (data zvernennja: 10.08.2023). [in Ukrainian]
5. Rimskij statut Mezhdunarodnogo ugovnogo suda ot 17 ijulja 1998 goda [The Rome Statute of the International Criminal Court of July 17, 1998]. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_588 (data zvernennja: 10.08.2023). [in Ukrainian]
6. Piddubna, M. (2020). Implementacija norm mizhnarodnogo kriminal'nogo prava pro voenni zlochini u Kriminal'nij kodeks Ukraїni [Implementation of norms of international criminal law on war crimes in the Criminal Code of Ukraine]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kiyv, 2020. 17 s. [in Ukrainian]
7. Mizhnarodne гуманітарне право. Posibnik dlja jurista (2016-2017). [International humanitarian law. A guide for a lawyer]. (Korotkiy, T. Eds.). Kiїv-Odesa: Ukraїns'ka gel'sins'ka spilka z prav ljudini, Feniks. 145 s. [in Ukrainian]
8. Sadova, T. (2021). Do pitannja pro spivvidnoshennja voennyh ta vijs'kovih zlochiniv u mizhnarodnomu ta nacional'nomu pravi [On the question of the relationship between war and war crimes in international and national law]. *Pravova derzhava – Constitutional state*, 42. 220-228. [in Ukrainian]
9. Dragonenko, A. (2022). Ponjattja ta oznaki voennyh zlochiniv u mizhnarodnomu kriminal'nomu pravi [Concepts and signs of war crimes in international criminal law]. *Naukovi zapiski CUDPU im. V. Vinnichenka. Serija: Pravo – Scientific notes of the Central State University named after V. Vinnichenko. Series: Law*, 12. S. 151-157. [in Ukrainian]
10. Har', I. (2017). Sub'ekt zlochiniv proti vstanovlenogo porjadku nesennja vijs'kovoї sluzhbi [The subject of crimes against the established order of military service]. *Juridichna nauka – Legal science*, 12 (78). S. 138-174. [in Ukrainian]

11. Bronevic'ka, O. (2011). Vidpovidnist' norm kriminal'nogo zakonodavstva Ukraïni chinnim mizhnarodnim dogovoram [Compliance with the norms of the criminal legislation of Ukraine to current international treaties]. *Candidate's thesis*. L'viv. 247 s. [in Ukrainian]
12. Cassese, A., Gaeta, P., Baig, L., Fan, M., Gosnell, C., & Whiting, A. (2013). *Cassese's International Criminal Law*. 3rd ed. Oxford University Press, 414 p. [in English]
13. Dodatkovij protokol do Zhenevs'kih konvencij vid 12.08.1949 r., shho stosuet'sja zahistu zhertv zbrojnih konfliktiv nemizhnarodnogo harakteru (Protokol II) vid 08.06.1977 r [Additional Protocol to the Geneva Conventions dated August 12, 1949, relating to the protection of victims of armed conflicts of a non-international nature (Protocol II) dated June 8, 1977]. Retrieved from: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_200 (data zvernennja: 10.08.2023). [in Ukrainian]
14. Piddubna, M.V. (2016). Voyenni zlochiny v kriminal'nomu pravi Ukraïni [War crimes in the criminal law of Ukraine]. *Naukovij visnik Uzghorods'kogo nacional'nogo universitetu. Serija: Pravo – Scientific Bulletin of the Uzghorod National University. Series: Law*, 40. T. 2. S. 98-101. [in Ukrainian]
15. Vijs'kovi zlochiny: kriminal'no-pravova, kriminalistichna ta kriminologichna charakteristika (2015). [Military crimes: criminal-legal, criminological and criminological characteristics]. (Stratonova, V., Strel'cova, E. Eds). H.: Vidavnychij dim «Gel'vetika» 340 s. [in Ukrainian]